

1.3 Hrubá míra přirozeného přírůstku

Struktura migrace obyvatelstva do zázemí českých měst je výrazně specifická s velkým podílem mladých migrantů a dětí. V projektu zaměřeném na populační prognózování hrají faktory vztahující se k věkové struktuře migrantů a jejich demografickému chování zcela zásadní úlohu. Ačkoliv se v prvotních etapách suburbanizace v Česku projevovaly zvýšené přírůstky stěhování např. starších bezdětných párů nebo domácností, tzv. *empty nesters* bez dospělých dětí, v budoucnu předpokládáme ve struktuře migrace výrazně dominantní zastoupení především osob ve stadiu zakládání rodiny a hledání stálého bydlení pro rodiny s dětmi. Struktura migrace podle věku a specifické dopady v suburbánních obcích byly v české literatuře již zevrubně rozebrány (Ouředníček, 2003; Benáčková, 2011; Puldová, Jíchová, 2011). V jejich sledování je však nutné průběžně pokračovat, jelikož ani nejstarší česká suburbia nejsou nyní ve stadiu, kdy zde narozené děti již opouštějí rodiče. Právě rozhodování o tom, která část rozdělujících se domácností zůstane v suburbii a která se odtud odstěhuje, představuje nesmírně zajímavou výzkumnou otázku i praktickou informaci pro správu suburbánních obcí. Není přitom vůbec jasné, zda to budou rodiče, u kterých město sice ztrácí řadu přitažlivých funkcí, ale původně přišli z města, nebo jejich děti, pro něž světla velkoměst mohou znamenat velké lákadlo, ale které mají veškeré vazby koncentrovány od narození v suburbii.

Cílem specializované mapy je popsat vývoj demografického chování v obcích České republiky v několika specifických obdobích během posledních 20 let. Při tom je používán ukazatel hrubé míry přirozeného přírůstku, který vyjadřuje rozdíl počtu narozených a zemřelých vztahovaný na 1000 obyvatel. Série map zachycuje proměňující se prostorový vzorec přirozené změny mezi lety 1993-2011 nejen v suburbánních oblastech, ale také v ostatních obcích Česka. Mapa tak dává přehled o odlišném populačním vývoji ve městech a na venkově. V mapě jsou rovněž vyznačeny obce s více než 20 narozenými dětmi průměrně za rok. Záměrem je upoutat pozornost právě na tyto obce, jelikož vysoký počet dětí představuje podstatný tlak na sociální infrastrukturu (zejména místa v mateřských a základních školách) a je tak velkou výzvou pro místní správy suburbánních obcí.

Zdrojem dat je Český statistický úřad a jeho každoročně aktualizovaná Databáze demografických údajů za obce České republiky, která vychází z průběžné evidence narozených a zemřelých. Podobně jako v případě evidence migračních pohybů se i v tomto případě jedná o zaznamenávání změn u obyvatel hlášených k trvalému pobytu v dané obci. Jak ukazují výsledky sčítání lidu z roku 2011 (mapa 1.5), je diskrepance mezi počty trvale a obvykle bydlících obyvatelů největší v oblastech s dynamickou přirozenou i mechanickou změnou obyvatelstva, které představují právě suburbia. Zcela shodně jako u předešlé mapy popisující migraci byla pro jednotlivé dílčí mapy zvolena tříletá období pokrývající nejdůležitější etapy vývoje suburbanizace v České republice.

Vycházeli jsme přitom z dřívější analýzy obsažené v publikaci (Ouředníček, Posová, 2006). Podrobnější vysvětlení a popis jednotlivých etap viz mapový list 1.2.

Jak je patrné ze sledu čtyř map, dochází v průběhu posledních 20 let k převrácení prostorového vzorce přirozené měny a k obratu v polarizaci mezi suburbii a ostatními venkovskými oblastmi České republiky. Na začátku 90. let 20. století patřila budoucí suburbia mezi území s nejvyššími úbytky obyvatel přirozenou měnou (viz tabulka 1.4). Jednalo se o dlouhodobě nepodporovaná depopulační území, odkud se mladí lidé stěhovali především do center metropolitních regionů (Ouředníček, 2003). Ještě v druhé polovině 90. let, kdy celá Česká republika stále ztrácela obyvatelstvo přirozenou měnou, vykazovala skupina obcí označená v roce 2011 jako suburbia podobné hodnoty hrubé míry přirozeného přírůstku jako ostatní venkovské obce i městské oblasti.

	1993-1995	1997-1999	2006-2008	2009-2011
Města nad 10 tis. obyvatel	-0,2	-0,6	0,3	0,3
Suburbánní zóna 1	-1,1	-0,9	2,8	3,0
Suburbánní zóna 2	-0,9	-1,0	1,1	1,4
Suburbánní zóna 3	-0,5	-0,8	0,3	0,4
Ostatní obce	-0,4	-0,8	0,0	-0,1
Celkem	-0,3	-0,7	0,3	0,2

Tabulka 1.4: Průměrná roční hrubá míra přirozeného přírůstku podle zón v letech 1993–2011
Zdroj: ČSÚ (2012)

S nástupem masivní fáze suburbanizace se však prostorový vzorec přirozené měny mění a suburbia jsou oblastmi, kde dochází k jednoznačně nejvyšším relativním přírůstkům obyvatelstva přirozenou měnou; naopak hodnoty hrubé míry přirozeného přírůstku v ostatních venkovských obcích zůstávají navzdory obecným převažujícím demografickým trendům záporné či nulové. Důvod otočení směřování populačního vývoje v suburbiiích můžeme spatřovat jednak v celkové proměně demografického chování a v obecně se zvyšující míře porodnosti v souvislosti s nástupem populačně silných ročníků narozených v 70. letech do reprodukčního věku; v suburbánních oblastech však byla tato změna rovněž specificky zesílena. Změna hodnot přirozeného přírůstku v suburbánní zóně je totiž velmi ovlivněna mladou věkovou strukturou přistěhovalých a je způsobena jednak absolutním nárůstem počtu narozených dětí (viz tabulka 1.5), ale rovněž snižujícím se relativním podílem starých lidí.

V návaznosti na rozšiřování procesu suburbanizace je možné sledovat hierarchickou i sousedskou difuzi proměny reprodukčního chování v suburbánních oblastech Česka. V průběhu sledovaného období se postupně zvyšují hodnoty hrubé míry přirozeného přírůstku nejprve v těsném zázemí největších měst a postupně také ve vzdálenějších obcích a suburbiiích středních a malých měst (srovnej v mapě například vývoj v suburbánních oblastech Prahy, Olomouce a Rakovníku).

	1993- 1995	1997- 1999	2006- 2008	2009- 2011	Nárůst 09- 11/93-95 (93-95 = 100%)
Města nad 10 tis. obyvatel	57 187	47 600	60 229	60 263	105,4
Suburbánní zóna 1	721	698	1 937	2 354	326,3
Suburbánní zóna 2	1 992	1 803	3 127	3 494	175,4
Suburbánní zóna 3	11 075	9 575	12 505	13 018	117,5
Suburbánní zóna 1-3	13 788	12 076	17 569	18 866	136,8
Ostatní obce	36 925	30 545	35 547	35 596	96,4
Celkem	107 900	90 221	113 344	114 725	106,3

Tabulka 1.5: Průměrný počet živě narozených dětí podle zón v letech 1993-2011

Zdroj: ČSÚ (2012)

Literatura:

BENÁČKOVÁ, K. (2011): Proces suburbanizace, demografický vývoj a kapacita školských zařízení v zázemí Prahy: případová studie Mukařovska. Suburbanizace.cz. Publikováno 15. 12. 2011, 12 s.

OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. Sociologický časopis, 39, č. 2, str. 235–253.

OUŘEDNÍČEK, M., POSOVÁ, D. (2006): Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění. In: Ouředníček, M. ed.: Sociální geografie Pražského městského regionu. Praha, Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 96–113.

PULDOVÁ, J., JÍCHOVÁ, J. (2011): Důsledky procesu suburbanizace pro sociální a demografickou strukturu obyvatel suburbíí. Geografické rozhledy, 20, č. 3, s. 24–25.

Zdroje dat:

ČSÚ (2012): *Databáze demografických údajů za obce ČR 1971–2011*. Praha, Český statistický úřad.